

H. C. Beyerman, *Walvisvaart, wijnhandel & schilderkunst. De Rotterdamse reders Beyerman* (Amsterdam: De Bataafsche Leeuw, 1995, 176 blz., f47,-, ISBN 90 6707 363 6).

De oude arctische walvisvaart met houten zeilschepen — eerst voornamelijk fluiten en later bootschepen — vond om klimatologische redenen slechts plaats in de periode van mei tot september. Het resterende en grootste deel van het jaar werden de schepen, na thuis te zijn hersteld van averij, opgelegd of aangewend voor de koopvaardij. Met name de vaart op West-Indië en de zogenaamde Frankrijkvaart waren daarvoor geschikt. Zo legden sommige walvisreders zich in de winter en het voorjaar toe op de wijnhandel met Bordeaux en Nantes.

Bij de zeer riskante walvisjacht in de zeventiende en achttiende eeuw hing veel af van de scheepsbevelhebber of commandeur. Het was in die tijd niet ongewoon dat een succesvolle commandeur naast de normale geldelijke afdoening een aandenken kreeg. Dit kon een gegraveerd zilveren horloge, een glazen bokaal, een tegeltableau of een penschilderij zijn.

De Rotterdamse reders Beyerman (makelaars, walvisreders en tevens wijnkopers) hadden de gewoonte, een uitblinkende commandeur een afbeelding van diens schip in de vorm van een penschilderij te schenken. Jacob Beyerman de Oude (1663-1723) gaf de gerenommeerde schilder Adriaen van Salm onder meer opdracht om penschilderijen te maken van de walvisvaarders De Jonge Everardus (1715) en D'Vrijheijt (1719). Penschilderen, een zeldzame oud-Hollandse schildertechniek, werd vooral toegepast in de periode 1650-1725 en was uitermate geschikt voor het weergeven van details aan zeilschepen. De techniek was zeer tijdrovend en penschilderingen waren daardoor beduidend kostbaarder dan gewone schilderijen. Vreemd genoeg ontbreekt in de kunstgeschiedenis een goed overzicht van de penschilders en hun werk. Adriaen van Salm (ca. 1660-1720) behoorde tot de laatste belangrijke schilders die in dit genre werkten.

Aanleiding tot de uitgave van dit boek was een veiling in 1992 van een groot penschilderij, gemaakt door Adriaen van Salm, bij Christie's te Amsterdam. Het penschilderij uit 1719 stelt de walvisvaarder D'Vrijheijt voor in actie op de Noordelijke IJszee. Archiefonderzoek leverde de complete levensloop van D'Vrijheijt, evenals belangrijke gegevens over de door Van Salm in 1715 afgebeelde walvisvaarder De Jonge Everardus. Het archiefonderzoek bracht verder interessante gegevens aan het licht over de veelzijdige activiteiten van het remonstrants koopmanshuis Beyerman.

De auteur geeft in de inleiding al aan dat de lezer niet een groot cultuurhistorisch onderzoek moet verwachten, doch veeleer een 'praatje bij een plaatje'. De kracht van dit boek ligt dan ook vooral in de vele prachtige illustraties die een groot deel van het boek sieren.

In het eerste deel (11-62) dat de walvisvaart van de Rotterdamse reders Beyerman behandelt, staat de levensloop van de walvisvaarders D'Vrijheijt en De Jonge Everardus centraal. Een gemis is echter dat de algemene geschiedenis van de Hollandse walvisvaart in de zeventiende en achttiende eeuw slechts beperkt aan bod komt. Het tweede deel (63-108) behandelt de genealogie van het geslacht Beyerman, een oud remonstrants koopmansgeslacht (makelaars, reders en kooplieden) te Rotterdam in de zeventiende en achttiende eeuw. Vanaf 1620 bestond er ook een, inmiddels uitgestorven, 'Franse' tak, die zich toelegde op de wijnhandel te Bordeaux.

De auteur baseerde zijn 'verhaaltjes' op degelijke bronnen zoals notariële en andere akten der Rotterdamse familie Beyerman, vermeld in appendices van maar liefst 43 bladzijden. Het boek is dan ook vooral een genealogisch onderzoek naar het geslacht Beyerman, waarbij de afbeeldingen en niet zozeer de tekst, de lezer een historisch beeld van de Hollandse walvisvaart moeten schetsen.

R. B. Halbertsma, *Le solitaire, des ruines. De archeologische reizen van Jean Emile Humbert (1771-1839) in dienst van het Koninkrijk der Nederlanden* (Dissertatie Leiden 1995, Collections of the National Museum of Antiquities at Leiden IX; Leiden: Rijksmuseum van oudheden, 1995, 225 + 38 blz., f79,50, ISBN 90 71201 13 9).

De geschiedenis van het verzamelen, van het ontstaan van museale collecties, is een studiegebied waarvoor steeds meer belangstelling bestaat. De geschiedenis van het ontstaan van de collecties van het Rijksmuseum van oudheden te Leiden werd na de Tweede Wereldoorlog ter hand genomen door conservator H. Brunsting en voortgezet door de conservator van de klassieke afdeling F. L. Bastet. Deze publiceerde in 1987: *De drie collecties Rottiers te Leiden* (Collections of the National Museum of Antiquities at Leiden VI). Hierin beschreef hij de reizen die de kolonel B. E. A. Rottiers maakte in de jaren 1819-1826 in Griekenland en Turkije en de collecties oudheden die Rottiers in die tijd verzamelde, waaronder belangrijke Griekse sculpturen die nog steeds tot de topstukken van de klassieke afdeling behoren. Bastets opvolger R. B. Halbertsma heeft dit onderzoek voortgezet en zijn proefschrift gewijd aan het leven van Jean Emile Humbert (1771-1839) wiens reizen naar Tunesië en Italië de Romeinse, Etruskische en Egyptische collecties van het museum verrijkten met onder andere de uit Utica afkomstige standbeelden van de keizers Tiberius en Trajanus, en door wie voor het eerst Punische voorwerpen in een Europees museum terecht kwamen.

Halbertsma geeft eerst, met veel gevoel voor anekdotische details, een beschrijving van Humberts leven met de nadruk op zijn reizen en onderzoeken zodat een intrigerend beeld ontstaat van Humberts avontuurlijke leven. Dan volgt de uitgebreide catalogus van de door Humbert voor het RMO verworven objecten bestaande uit vele duizenden voorwerpen variërend van levensgrote marmeren beelden, Punische steles, Etruskische askisten, Romeinse olielampjes en vele Egyptische oudheden. Niet alleen incidentele voorwerpen maar ook hele collecties werden door Humbert verworven zoals de Etruskische collectie Corazzi uit Cortona, die de eerste Etruskische collectie benoorden de Alpen werd, en de Egyptische collectie d'Anastasy uit Alexandrie waardoor de Egyptische afdeling van het RMO voor die tijd de belangrijkste Egyptische collectie ter wereld werd na die van Parijs en Turijn.

Jean Emile Humbert werd op 28-7-1771 te 's-Gravenhage geboren. Hij kwam uit een artistiek milieu. Zijn vader was een bekend portretschilder en zijn broer was de eveneens bekende D. P. G. Humbert de Superville, kunstenaar en kunsttheoreticus, en de eerste directeur van het prentenkabinet der Leidse universiteit. Jean Emile volgde echter een militaire loopbaan en kwam in 1796 als militair ingenieur terecht in Tunis om in opdracht van Hamouda Pasha, de Bey van Tunis, mee te werken aan de aanleg van een nieuwe haven. Bij de aanleg van de haven stuitte hij op antieke resten en hierdoor ontwaakte zijn belangstelling voor de topografie en de resten van het antieke Carthago en begon hij zelf te verzamelen. Terug in Nederland verkocht hij deze verzameling aan het in 1818 opgerichte Rijksmuseum van oudheden. Hierdoor ontstond een nauwe relatie met het museum en in opdracht van de eerste directeur C. J. C. Reuvsing ging Humbert reizen maken naar Tunis en vervolgens Italië om oudheden voor het nieuwe museum te verwerven. Hij werd hierbij geholpen door zijn artistieke aanleg die onder andere blijkt uit verschillende kaarten, aquarellen en tekeningen van zijn hand waarvan verschillende exemplaren in de collectie van het RMO bewaard zijn gebleven. Hij ontwikkelde zich tot een connaisseur van oudheden maar hij bleef een autodidact, zoals Reuvsing niet naliet op te merken wanneer hij de authenticiteit van sommige door Humbert verworven stukken, overigens ten onrechte, betwijfelde. Halbertsma weet een levendig beeld van Humbert te schetsen: een flamboyante figuur met een romantische geest, gewapend met een vervaarlijke snor en bakkebaarden, die door de kinderen van Reuvsing 'Oom Turk' werd genoemd. Door het vroegtijdig